

PAGINA 3

'Geloof heeft te maken met liefde voor de ander'

PAGINA 5

'In ieder mens is het goddelijke aanwezig'

PAGINA 8

'Ik ben een happy agnost met spirituele kantjes'

VERDER: Wezenlijke ontmoetingen aan zee ■ Laat je niet gijzelen door pessimisme ■ Ruzie maken en weer tot elkaar komen ■ Priester uit India wil het café in

Zuinig met de zegen voor homorelaties

De liefde is groter dan de kerk

Dit voorjaar kwam de Rooms-Katholieke Kerk met een verklaring dat homorelaties niet ingezegend mogen worden. Niet dat er vanuit het Vaticaan ooit iets anders naar buiten is gebracht, maar de bevestiging van dit oude standpunt was voor velen op z'n zachtst gezegd teleurstellend. Hoe kan het dat paus Franciscus deze verklaring ondertekend heeft? Hoe wordt hierover gedacht, in Den Haag en verder weg?

De verklaring van de Congregatie voor de geloofsleer heeft nogal wat losgemaakt. De Antwerpse bisschop Johan Bonny zegt boos en beschaamd te zijn en bood in de krant *De Standaard* zijn excuses aan. De voorzitter van de Duitse bisschoppenconferentie, Georg Bätzing, bepleit zegeningen voor katholieke homoparen, zonder goedkeuring van het Vaticaan. Sjaak de Boer, al vele jaren pastoor van de Engels-talige parochie Church of Our Saviour in Den Haag, is ook geschrokken van de harde afwijzing. Hij dient een internationale geloofsgemeenschap met veel jongeren en zo'n veertig werkgroepen. Na het verschijnen van het Vaticaanse document constateerde hij bij meerdere vrijwilligers verwarring en verdriet.

Impliciete kritiek

De paus had juist een andere weg ingeslagen, met aandacht voor vluchtelingen en de zorg voor het milieu. Tijdens een Angelustoespraak, na verschijning van het document, bekritiseerde paus Franciscus 'theoretische veroordelingen' en 'kerkelijk legalisme en moralisme'. De rooms-katholieke pastor Ad van der Helm, voorzitter van de Haagse Gemeenschap van Kerken, zegt dat in deze toespraak het document niet genoemd wordt, maar dat velen er toch impliciete kritiek in beluisteren: dat zou opmerkelijk zijn, maar van paus Franciscus niet verrassend.

'De pastorale praktijk zal door de verklaring niet veranderen'

Sjaak de Boer kan zich niet voorstellen dat de paus, op het punt naar Irak te vertrekken, veel tijd heeft gehad om zich met het document te bemoeien. 'Wie zat hier nu op te wachten?' zegt hij. Hij vindt dat parochies jonge mensen moeten helpen bij hun gewetensvorming, juist ook op seksueel gebied. Het is jammer dat zonde vaak alleen beperkt wordt tot seksualiteit, want de mens is zoveel meer. Hij beklemtoont dat de liefde groter is dan de kerk, zoals ook God groter is. En de zegen is er voor iedereen, want God is in onze gebrokenheid binnengekomen! De zegen doet mensen opbloeien. Van der Helm denkt niet dat het Vaticaanse schrijven de pastorale praktijk zal veranderen. Nieuw is volgens hem wel dat bisschoppen hun teleurstelling

uiten en dat de discussie ons dwingt tot grondige bezinning op het pastoraat. 'Deze verklaring is een achterhoedegevecht. Sprekend over homoseksualiteit heeft paus Franciscus al een andere toon gezet.' In Nederland is het op 'bisschoppelijk' niveau stil gebleven, zoals jezuïet Jos Moons teleurgesteld heeft vastgesteld in het *Nederlands Dagblad* van 26 maart. Evenals in de meeste protestantse kerken – breder dan de Protestantse Kerk Nederland – is het zegenen van homorelaties er nog steeds omstrede.

Protestantse Haagse kerken

Olivier Elseman, emeritus predikant van de Bergkerk, ging in 1968 in Amsterdam theologie studeren. Binnen de grote protestantse kerken was de discussie over aanvaarding van homorelaties toen al zo'n tien jaar bezig. Maar 'ik wist eigenlijk niet wat homoseksueel was', zegt hij terugblikkend. In 1971 publiceerde 'twee dominees' anoniem het boek *Ook wij zijn homofiel*. In 1984 verscheen het rapport *Verwarring en herkenning*, bedoeld voor het gesprek over homoseksualiteit in de hervormde gemeenten. De onlangs overleden ds. Jan Eikelboom schreef Haagse geschiedenis toen hij in 1989 twee mannen in een zondagse eredienst van de gereformeerde Petra-kerk een trouwzegen gaf.

Tot op de dag van vandaag wil de synode van de PKN er echter niet aan om homorelaties gelijk te stellen aan het huwelijk. Relaties worden *gezegend*, huwelijken *ingezegend*; taalgymnastiek om het behoudende deel van de PKN niet tegen de haren in te strijken. We zijn er dus zelfs in Nederland nog niet uit, laat staan als je over de grenzen kijkt. Jan Eikelboom probeerde tijdens zijn voorzitterschap van de Haagse Gemeenschap van Kerken een dialoog met de migrantenkerken op gang te brengen over homoseksualiteit. Dat werd een fiasco. Dat is treurig, maar oecumene betekent ook dat je het respectvol volledig met elkaar oneens kunt zijn. Doorslaggevend mag trouwens niet zijn wat er 'van bovenaf' wel of niet is toegestaan. In het pastoraat gaat het niet over regels en leeruitspraken, maar om mensen. Zij zijn de 'levende menselijke documenten' die gelezen moeten worden! Om Sjaak de Boer te citeren: 'Wees zo aardig voor elkaar als God is voor ons.' Wees authentiek en help de ander 'to make love'. Ons gesprek in de Church of our Saviour kwam ten einde. Er wachtte een militair op de pastoor; hij wordt uitgezonden en wilde wel graag een zegen mee. En dan ben je bij pastoor Sjaak aan het goede adres.

ROB VAN ESSEN

FOTO VAN POLVEREDIZUCCHERO.COM

1987: Remonstrantse Broederschap zegent als eerste kerk homorelaties in.

1998: Homoseksuelen mogen hun relatie formeel vastleggen in een partnerschap.

2001: Openstelling van het burgerlijk huwelijk voor homorelaties.

2004: Protestantse Kerk in Nederland geeft ruimte aan de zegening van homorelaties.

Vuur en inspiratie

Op 23 mei is het Pinksteren, vijftig dagen na Pasen – de opstanding van Jezus – en tien dagen na Hemelvaart, de dag dat Jezus in de hemel werd opgenomen. De apostelen waren met andere gelovigen bij elkaar in een huis in Jeruzalem toen een windvlaag het huis vulde. Er verschenen vlammen boven hun hoofden: zij werden allen vervuld van de Heilige Geest en begonnen in verschillende talen te spreken. Zo hoorden alle inwoners van Jeruzalem in hun eigen taal over God spreken. Drieduizend mensen sloten zich die dag aan bij de apostelen en zo is de christelijke kerk ontstaan.

In deze uitgave staan verhalen over wat het vuur van Pinksteren tweeduizend jaar later aan inspiratie brengt: in kunstuitingen, levenslange liefde, humor en mededogen.

Bezoekers verkennen kerken online

Virtueel op kerkenpad

Corona legt kerken veel beperkingen op, maar schept ook nieuwe kansen. Online leggen mensen makkelijker contact, want er zijn geen drempels. Monica Jaspers (29) ontdekte op internet 'het visitekaartje' van de Kloosterkerk en werd een vaste bezoeker.

Hoe ging dat ook alweer voor de lockdown? Mensen die geen vaste kerk hadden, zochten op het rooster welke predikant of speciale viering hen aansprak. Ze stapten op de fiets of in de auto en woonden een dienst bij. Van vrijwilligers in de kerk kregen ze desgewenst informatie over diensten en andere activiteiten en ze konden even de sfeer opsnuiven.

'Online vallen belemmeringen weg'

Maar zo'n kerkentest is in deze coronatijd niet mogelijk. In plaats daarvan is er internet, met eindeloze mogelijkheden. Dat is ook de ervaring van Monica Jaspers. Ze woont in Leiden, en is met haar partner op zoek naar woonruimte in Den Haag. Maar een kerk waar ze zich thuis voelt, vindt ze minstens zo belangrijk. Op internet bezocht ze meerdere sites van Haagse kerken en bleef uiteindelijk hangen bij de Kloosterkerk.

Monica Jaspers erkent dat het 'normaal een drempel is' om voor het eerst naar een onbekende kerk te gaan, maar online vallen die belemmeringen weg. Na het bekijken van de Kloosterkerksite ging ze ook de diensten volgen. Niet live, maar later op de zondag. Ze is erg tevreden over de kwaliteit van deze vieringen, die ze via YouTube volgt: 'Het is prettiger dan de kerkomroep, want daar zit wat ruis in.' De diensten spreken haar aan: 'Stiltes zijn erg prettig, dan kom je tot inkeer. De muziekstukken vind ik mooi, en ook de ruimte voor gebed.' Ze is afgestudeerd in de criminologie en psychologie, maar omgeschoold tot kunstenaar. Ook wat dat betreft past de Kloosterkerk bij haar, want cultuur heeft daar een belangrijke plaats. Het monumentale gebouw maakte indruk op haar toen ze het in het echt zag. 'Dat was voor een vastengroep. Het geeft meer sfeer om daar te zijn. In de kerk heb je een gemeenschappelijk gevoel.' Maar voorlopig blijft het bij de virtuele band via internet.

HANS HEMMES

Monica Jaspers: 'In de kerk heb je een gemeenschappelijk gevoel.'

advertenties

want met afscheid begint herinnering

Voor een waardevol afscheid met zorg en respect afgestemd op ieders persoonlijke wensen.

Van Der Helm & Schols
uitvaartzorg

Veenweg 14, Nootdorp
Damlaan 64, Leidschendam
Ina Boudier-Bakkerstraat 5, Delft
De Sillestraat 182, Den Haag

070-3202040 - www.vdhuz.nl - 015-3101643

Firma A. H. Kerkhof & Zn
Uitvaartzorg sinds 1892

Dienstverlening op maat door uitvoering van:

- levensbeschouwings- en geloofsgebruiken en individuele wensen

Uitvaartcentra naar uw keuze met ons advies, bijvoorbeeld:

- Ad Patres Frederik Hendrikslaan 7 's-Gravenhage (Statenkwartier)
- diverse andere uitvaartcentra in 's-Gravenhage en omstreken
- bij begraafplaats of crematorium

Thuisopbaring volgens uw wensen met de juiste zorg en middelen

Groot Hertoginnelaan 227
2517 ET 's-Gravenhage
firma@kerkhof-uitvaartzorg.nl

070 345 16 76
www.kerkhof-uitvaartzorg.nl

Zorgvuldige aandacht en professionaliteit, al vier generaties een familietraditie

ENGELN & SPOOR
UITVAARTVERZORGING

VERZORGD, CORRECT, STIJLVOL

Engelen & Spoor Uitvaartverzorging richt zich op het verzorgen van uitvaarten in Den Haag en omstreken. Wij hebben jarenlange ervaring in traditionele, religieuze en eigentijdse uitvaarten en staan garant voor een verzorgde, correcte en stijlvolle uitvoering van de uitvaart.

U KUNT ONS 24 UUR PER DAG, 7 DAGEN PER WEEK BEREIKEN: (070) 350 70 00
INFO@ENGELNENSPOR.NL - WWW.ENGELNENSPOR.NL

HET CLINGENDAELHUYSEN - BENOORDENHOUTSEWEG 279 - 2596 BJ DEN HAAG

Missionarissen uit Azië in Den Haag:

Pater wil naar het café of de sportschool

Waar vroeger Nederlandse missionarissen werden uitgezonden naar Azië en Afrika is dat nu omgekeerd: priesters uit deze werlde delen komen naar Nederland om missionair werk te verrichten. Ook in de Haagse parochie De Vier Evangelisten.

Sinds twee maanden is pater Antony Varghese, afkomstig uit India, als stagiair werkzaam in de parochie. Hij is nu twee jaar in Nederland. Pater Klemens Hayon komt oorspronkelijk uit Indonesië en is al twintig jaar

priester gewijd. Daar heb je als priester een hoge status, iedereen komt zelf naar je toe met vragen of problemen. Dat is hier in Nederland anders. Er wordt veel meer creativiteit van ons gevraagd om mensen te bereiken die in deze samenleving weinig kansen hebben. Ik zou dan ook graag naast het priesterschap in een parochie iets willen doen waar ik anderen kan ontmoeten, bijvoorbeeld in de geestelijke verzorging in een ziekenhuis of op een school. Maar misschien moet ik ook wel naar een sportschool of het café, waar ik nieuwe contacten kan leggen. Er zijn hier veel mensen die zich eenzaam

congregatie is om te werken aan het koninkrijk van God. In de parochie gaan we voor in de vieringen en dienen de sacramenten toe, maar we zijn ook werkzaam in het pastoraat en betrokken bij diaconale activiteiten. God is niet alleen in de kerk. God is daar waar nood is. Wij willen de kerk naar de mensen brengen. Voor de coronapandemie gingen we veel op huisbezoek, ook bij mensen die niet bij een kerk horen. Dat deden we bijvoorbeeld door bewoners in verzorgingshuizen te bezoeken. Nu doen we dat telefonisch. Op het Malieveld, waar ruimte genoeg is

Pater Klemens (I) en pater Antony willen de kerk naar de mensen brengen.

in Nederland. Hij maakt sinds 2017 deel uit van het pastoraal team. Beide paters behoren bij de congregatie 'Gezelschap van het Goddelijk Woord'.

Pater Antony is nog met een studie Nederlands bezig, maar maakt als stagiair kennis met verschillende facetten van het werk in een parochie, zoals het voorbereiden van huwelijken en uitvaarten, bezoek aan scholen en meewerken in het straatpastoraat. 'In India ben ik tot

voelen, ook al hebben ze in materieel opzicht alles wat ze nodig hebben. Ik vind dat schokkend. Want Nederland is een rijk land, alle voorzieningen zijn er, en toch is er gemis, ook aan luisterende aandacht. In India is dat anders, daar leef je met je familie samen. Nederland is een meer individualistisch ingestelde samenleving. Wij zijn als missionaris voor iedereen beschikbaar met een luisterend oor en met onze dienstbaarheid.'

Pater Klemens: 'De missie van onze

om te verzamelen, delen verschillende organisaties dagelijks thee, koffie, brood en fruit uit aan daklozen. Sinds oktober vorig jaar doen wij mee: wij koken op woensdag dertig à veertig warme maaltijden voor daklozen en brengen die naar het Malieveld. Er komen ook mensen die wel een dak boven hun hoofd hebben, maar die in deze crisistijd moeite hebben om rond te komen.'

GREET KAPPERS

Twintig jaar huwelijken voor paren van gelijk geslacht in Nederland

‘Het is mooi om ons huwelijk ook kerkelijk te vieren’

Op 23 juni 2012 trouwden Ester Marsman en Durkje Haijma in een strandtent op Kijkduin. Voor de wet én voor de kerk. Durkje is arts, Ester milieuambtenaar. Ze hebben drie kinderen.

Jullie wilden beiden een kerkelijk huwelijk.

Durkje (45): ‘Wij zijn allebei gelovig. Geloof is een belangrijk onderdeel van mijn leven, dus moet het ook een onderdeel van mijn huwelijk zijn. Wij lieten onze drie kinderen dopen. Ze waren ook bij ons huwelijk aanwezig.’
Ester (46): ‘Mijn ouders vonden de kerk in Noord-Brabant, waar wij naartoe waren verhuisd, te streng, als protestantse minderheid te midden van katholieken. Wij gingen zelden naar de kerk, ik heb het geloof vooral van thuis meegekregen. Ik wilde wel naar de kerk, maar ik durfde niet zo goed. Eigenlijk heb ik door Durkje de weg terug naar de kerk gevonden. Juist daarom is het mooi om ons huwelijk ook kerkelijk te vieren. Het is een waardevolle toevoeging aan het burgerlijk huwelijk om er een geloofsbelofte aan te verbinden. Geloof heeft te maken met liefde voor de medemens, die geef je samen gestalte.’

Wie leidde de dienst?

Ester: ‘Ds. Axel Wicke, predikant van de Bergkerk in Den Haag West, waar wij lid van zijn. Omdat de kerk al verhuurd bleek, vond de huwelijksdienst in een strandtent plaats. Axel zei direct dat hij de dienst niet wilde laten afwijken van een huwelijksdienst voor man en vrouw, geen mindere variant daarvan.’

Durkje: ‘Hij legde uit hoe zo’n dienst in elkaar zit. Omdat wij al drie kinderen hadden, zegende hij ons ook als

Durkje Haijma (l) en Ester Marsman hielden hun huwelijksdienst in Kijkduin, met hun tweeling van bijna 1 jaar en dochtertje van 2 jaar.

gezin in. In overleg hebben wij ook de liederen mee uitgekozen.’

Onlangs sprak de paus zich uit tegen de zegening van vrouwen- en mannenparen.

Ester: ‘Het is spijtig en triest dat er nog steeds kerken zijn waar het niet kan. Kinderen die in zo’n kerk opgroeien zullen grote moeite hebben om voor hun seksuele voorkeur uit te komen. Ik weet nog dat we in onze kerk vroegen of ons huwelijk daar mogelijk was. Dat voelde al niet zo gemakkelijk. Gelukkig reageerde Axel positief.’

Durkje: ‘Dat soort kerken zoeken wij niet op. Er zijn bepaalde stromingen waar ik niets mee kan en wil. Natuurlijk weet ik dat anderen anders denken over wat de Bijbel erover zegt en wat God wel of niet wil. Dat zal wel. Ik geloof dat het bij God hoort dat je mag zijn wie je bent. God ziet iedereen als Zijn kinderen; bij Hem is iedereen welkom. Eerlijk gezegd: ik zie het probleem niet.’

KEES POSTHUMUS

De redactie heeft twee rooms-katholieke priesters gevraagd of zij een koppel van gelijk geslacht hebben gezegend, dat wij zouden kunnen spreken voor dit interview. De ene priester wilde dat niet (‘vanwege privacy’), de andere priester gaf aan dit nooit gedaan te hebben.

Hoopvol leven

Wat is een goed, betekenisvol leven? En hoe maak je dat concreet voor jezelf, in de drukte van alledag? Wil je je eigen overtuigingen eens bevragen? Dat kan bij een serie ontmoetingen, ‘Hoopvol leven’ genoemd, van de zingingsgroep LUX. Zo’n ontmoeting begint met de voordracht van een tekst uit de christelijke traditie en ontspannen muziek. Daarna is er een open gesprek over goedheid, waarheid, schoonheid en liefde.

ZO. 9 MEI, 13 JUNI, 11 JULI, 8 AUG., 12 SEPT., 10 OKT. WAALSE KERK, NOORDEINDE 25. OPGAVE VERPLICHT BIJ RIK ZWALUA, RIK@LUXDENHAAG.NL.

Vogelexcursie in het Westduinpark

Begin mei zijn allerlei trekvogels uit verre oorden teruggekeerd naar het Westduinpark, zoals de zwartkop, de heggemus en de prachtig zingende nachtegaal. De (christelijke) milieubeweging A Rocha nodigt Hagenaars uit voor een gezamenlijke vogelexcursie door het park.

ZA. 8 MEI. 8 UUR. OPGAVE: MARTINE.VANWOLFSWINKEL@AROAHA.ORG

Zestig jaar getrouwd; wat is het geheim?

‘Je moet dingen niet te groot maken’

Julie en Kees de Groot zijn zestig jaar getrouwd. Zoals het deze maand ook hun zestigste moeder- en vaderdag zal zijn, al zegt dat laatste ze maar weinig.

Je moet lid worden van de jeugdvereniging van de kerk, dan zie je meisjes’, had een vriend tegen Kees (81) gezegd. En inderdaad trof hij daar de toen 18-jarige Julie (80). ‘Ze was enthousiast, spontaan en ik vond haar leuk om te zien’, vertelt Kees. Ook Julie viel voor de ‘magere maar slimme jongen’. Twee jaar later verloofden ze zich, en nog drie maanden later trouwden ze. ‘Ik bleek zwanger’, giechelt Julie. Binnen drie jaar kwamen Jeroen, Michiel en Aernout op de wereld.

Julie was nooit het type moeder dat thuis wilde blijven voor de kinderen. Ze wilde graag studeren voor lerares Nederlands, en dat deed ze ook. Ondanks dat Kees veel weg was voor zijn baan bij Shell, gaf hij haar die ruimte, zoals hij ook veel ruimte aan de kinderen kon geven. ‘Achteraf had ik meer moeten genieten van ons gezin, denk ik weleens’, zegt Julie. ‘Onzin’, stelt Kees haar gerust, ‘dat heb je heel erg gedaan.’

Eiffeltoren

Acht kleinkinderen hebben ze inmiddels, in de leeftijd tussen 18 en 30 jaar, en drie achterkleinkinderen. Hun lust en hun leven. Het hoogtepunt was het weekend in Parijs, waarin ze met de

hele familie hun vijftigjarig huwelijksfeest vierden. ‘We voeren ’s avonds op de Seine, en toen de verlichting van de Eiffeltoren aanging zei Nienke, ons jongste kleinkind: opa is dit echt?’ Het was een van de laatste keren dat ze met de hele familie samen waren. Zes jaar later overleed zoon Michiel aan de gevolgen van een bloedziekte. Hij was nog maar 53 jaar oud.

‘Hond Bas heeft ons huwelijk gered’

De glans was er daarna af, zegt Julie. Als je bij elkaar komt, mist er iemand. ‘Maar het is ook een zoet verdriet, zoals radiomaker Frits Spits het noemt. We hebben heel veel moois met elkaar beleefd, van trekken door de Sinaïwoestijn in Egypte tot slapen in canyons.’ ‘En Michiel heeft een prachtige erfenis nagelaten’, vult Kees aan. ‘Drie geweldige kinderen, en daar genieten we enorm van.’

Hoewel het hun leven heeft getekend, zien ze het verlies van Michiel niet als het dieptepunt van hun samenzijn. ‘Dat is veel meer als je merkt dat je uit elkaar groeit, want dat gebeurt soms ook’, vertelt Julie. Bijvoorbeeld toen ze zo’n 35 jaar oud waren. Kees was veel op reis, Julie gaf les en zorgde voor de kinderen. Maar Kees constateerde op tijd dat het niet goed ging. ‘Toen namen we een hond, waardoor we tijdens

Julie en Kees de Groot.

het wandelen veel tijd hadden om te kletsen’, zegt Julie. ‘Hond Bas heeft ons huwelijk gered.’

Over het fenomeen moeder- en vaderdag moeten ze lachen. Daar hebben ze niks mee, zeggen ze. ‘Ja het is leuk, al die zelfgemaakte dingen’, zegt Kees.

‘En de ontbijtjes op bed zijn natuurlijk enig’, zegt Julie. ‘Maar het is niet heel belangrijk.’

Wat is hun geheim? ‘Maak dingen niet te groot’, zegt Julie. ‘Kees is daar heel goed in.’ Hij vult aan: ‘Uitpraten en ook zeggen: hoe belangrijk is dit nu?’

Is dit een zaak van leven en dood, of van principes? En dan knuffel ik haar even.’ ‘Ja dat laatste is heel belangrijk’, beaamt Julie. ‘Ruziemaken, en dan weer tot elkaar komen.’

JUNE KROMJONGH

Handboek voor de aanpak van pesten

Wat zien wij over het hoofd?

De gevolgen van pesten voor mensen met een (licht) verstandelijke beperking is een onderbelicht maar ernstig probleem, vindt de Stichting Aandacht voor Pesten. Ambassadeur Heleen de Mooij-Lubbers: 'Bij hen verloopt het reguleren van hun emoties anders.'

In mei gaat de Stichting Aandacht voor Pesten het land door met een nieuw handboek. Het is bedoeld om instellingen en organisaties te helpen een protocol te maken tegen het pesten van hun cliënten, mensen met een (lichte) verstandelijke beperking. Een van de ambassadeurs van de stichting is Heleen de Mooij-Lubbers.

Zij stelt: 'Een groot aantal van de mensen met een lichte verstandelijke beperking heeft te maken met pestgedrag. Zij zijn bang voor anderen, bang om niet werkelijk gezien en gehoord te worden. Het is voor hen een flinke uitdaging om anderen te vertrouwen.

Pesten gebeurt bij mensen met en zonder verstandelijke beperking. Er zijn veel overeenkomsten, maar ook verschillen. Zo zijn mensen met een beperking niet altijd goed gebekt en laten zij vaak een andere, afwijkende vorm van gedrag zien. Bij hen verloopt het reguleren van hun emoties vaak anders en hun impulscontrole

is beperkt. Daardoor zien we niet altijd wat er werkelijk aan de hand is, bijvoorbeeld dat iemand wordt gepest. De pijn en de onzekerheid die pesten bij iemand teweegbrengt, blijft onder de oppervlakte. Wij moeten de moed hebben om verder te kijken.'

Nieuwsgierig

Als dochter van oud-premier Ruud Lubbers en leerling met leerproblemen heeft De Mooij zelf helaas ervaring met pesten. Van haar vader kreeg zij een belangrijke les: blijf nieuwsgierig. De Mooij: 'Dat zorgde ervoor dat ik aan de kinderen die mij pestten vroeg: waarom doe je dit? Veel pestprotocollen hebben als rode draad: "Neem het pesten serieus, troost de gene die gepest wordt en pak de pester aan." Dat is prima, maar het gaat niet diep genoeg. Sleutelwoorden zijn: aandacht en liefde voor alle betrokkenen. Iedereen hoort erbij. Kijk ook met liefde naar de gene die pest. Misschien gebeurde er iets dat dit gedrag verklaart.'

'Hoe kunnen omstanders bijdragen aan de oplossing?'

In het handboek ligt de nadruk op sociale veiligheid en het signaleren, aanpakken en voorkomen van pesten. De Mooij: 'Als er sprake is van pesten, gaat iemand die van buiten de groep komt in gesprek met alle betrokkenen: de gene die gepest wordt, het kind dat pest, de omstanders en de begeleider. Steeds met dezelfde liefde en

aandacht. Er wordt gekeken naar de oorzaak, de oplossing en de gewenste hulp.

Je moet durven kijken naar de onderliggende oorzaak: wat zien wij over het hoofd, dat de pester het nodig heeft zich op deze manier te gedragen? Hoe kunnen omstanders bijdragen aan de oplossing? Samen met de gene die gepest wordt, kun je inzicht verwerven in de effecten van actie en reactie en in de mogelijkheden om je eigen grenzen aan te geven.'

Lichaamshouding

Mensen met een lichte verstandelijke beperking kunnen misschien verbaal beperkt zijn, maar dat staat het vinden van een oplossing niet in de weg. De Mooij: 'Woorden vormen slechts 7% van onze communicatie, 35% is de toon waarop wij spreken en de rest is de kracht van de lichaamshouding. Juist met het non-verbale kun je goed oefeningen en interventies doen. Je leert zoveel door te kijken naar elkaar, naar elkaars houding en uitdrukking.

Vanuit mijn eigen bureau *In Eigen Kracht* werk ik veel in het speciaal onderwijs. Ik geniet daar van de puurheid van kinderen met een beperking. Ik zie hen als een groot voorbeeld. Zij laten op een ongepolijste manier zien wat er aan de hand is. Aan ons de verantwoordelijkheid om deze kinderen de sociale veiligheid te bieden die nodig is, vanuit de overtuiging dat iedereen erbij hoort.'

KEES POSTHUMUS

INFORMATIE:
AANDACHTVOORPESTEN.NL

Grote Kerk herdenkt 4 en 5 mei online

De Grote Kerk houdt een online bijeenkomst in het teken van de Dodenherdenking (4 mei) en Bevrijdingsdag (5 mei). Er wordt ook stilgestaan bij slachtoffers en bij de uitdagingen voor democratieën. Burgemeester Jan van Zanen houdt de hoofdtoespraak. Verder werken mee: cabaretier Paul van Vliet, rabbijn Albert Ringer, Judith de Kom (dochter van verzetsstrijder Anton de Kom) en jonge dichters. Er wordt afgesloten met een interreligieus vredesritueel. Voorafgaand is er een online dialoog (15-17) over de betekenis van herdenken. Opgave bij wendy@dialogdenhaag.nl.

DI. 4 MEI. 18:30-19:30 U.
HUISVOORDESTAD-DENHAAG.NL

Wake voor vluchtelingen

Van eind oktober 2018 tot en met januari 2019 gaf de Bethelkapel kerkasiel aan de familie Tamrazyan. Om stil te staan bij de nood van alle mensen die hun land zijn ontvlucht, is er in de kapel sindsdien jaarlijks een 24-uurswake op Wereldvluchtelingendag. Er wordt gewaakt met korte vieringen, verhalen van en interviews met (voormalige) vluchtelingen. Dit jaar gaat het om de positieve persoonlijke veranderingen die ontmoetingen met vluchtelingen teweeg kunnen brengen.

De organisatie (Protestantse Kerk, Diaconie en Stek) komt graag in contact met kerken die ervaring hebben met vluchtelingenwerk voor een bijdrage aan het programma. De wake is te volgen via een livestream op wakevoorvluchtelingen.nl. Op die website komt ook informatie te staan over eventuele fysieke deelname.

ZA. 19 - ZO. 20 JUNI. 12 UUR. BUURT-EN-KERKHUIS BETHEL, THOMAS SCHWENCKESTRAAT 30.

IN-DRUK

In Napels vinden straatschoffies het prachtig om, als de trolleybus langzaam rijdt, er achterop te springen. Staande op de bumper trekken ze aan de kabels die de beugel tegen de bovenleiding houden. Geërgerde passagiers, want in een bocht springen de jongens eraf en geven een ruk aan de kabels. De beugel komt los van de bovenleiding en de bus stopt abrupt. Grote pret buiten, scheldende passagiers binnen. Zonder stroom is er immers geen kracht, geen beweging.

Dat geldt ook voor een kerk zonder Geestkracht. Zo op het oog houden we de organisatie nog overeind, maar zonder Geest geen beweging. Zoals in Jeruzalem de beweging er ook uit was toen Jezus de discipelen alleen had gelaten. Achter gesloten deuren zitten ze tussen hoop en vrees. En dan staat de Opgestane in hun midden: 'Mijn vrede geef Ik jullie.' Hij blijkt de Levende! Maar hoe vertaal je de grote woorden van Jezus' leven

VERVULD VAN HEILIG ONGEDULD

en opstanding naar de wereld waarin je leeft? Daar komt nog eens bij dat we grote woorden, zeker religieuze woorden, zijn gaan wantrouwen. Als je met Pinksteren daar in Jeruzalem de discipelen uit hun bol had zien gaan, hoe zou jij gereageerd hebben? Zoals mensen in de Grote Marktstraat reageren op blijde evangelisten? Ongemak, distantie, wantrouwig geworden voor mensen met religieuze zekerheden. Maar bewegen we nog wel?

Onder de spanning van de belofte

Het was in Jezus' dagen niet minder verwarrend dan tegenwoordig. Daarom zei Jezus: 'Blijf in Jeruzalem en bid en wacht.' Overschreeuw je onzekerheid niet, maar laat je ook niet gijzelen door pessimisme. Jezus laat zijn vrienden niet stikken! Hij wil ze aanraken met zijn liefde en vuur. De woorden die wij in onze verlegenheid, onze angst en schuchterheid niet vinden konden, die wil Hij in ons laten opwellen. Ze zullen ons

gegeven worden. Zoals aan de discipelen, tot hun eigen verbazing. Pinksteren wil zeggen: nu wordt het voor jou ook Pasen! Nu ga jij ook opstaan.

De Geest vervult ons ook met één groot verlangen, het verlangen dat de woestijn zal bloeien. Door de Geest roept de gemeente: *Kom!* Pinksteren is heilig ongeduld. Het komen van dat rijk van God kan niet snel genoeg gaan. Pinksteren

wil zeggen dat je er (weer) zin in hebt. Je hoeft niet vast te blijven zitten in je schuld en onmacht. Je bent gedoopt! De krachtstroom van de Geest overspant je bestaan. In de gemeente mogen we elkaar aanspreken op de belofte dat alles nieuw zal worden.

Volhardend bidden

Daarom roept de gemeente tegen mensen om haar heen: 'Kom!' Pinksteren is de manifestatie van de overmacht van Gods genade. Zolang de Geest van Christus in ons werkt, kunnen we de wereld niet afschrijven. Het gaat ergens heen! Neem daarom een voorbeeld aan die Napolitaanse chauffeur van de trolleybus. Geen paniek als er geen beweging meer in zit. Rustig stapt hij uit en brengt het contact weer tot stand. Daarom bidden we elke zondag om het licht en de kracht van de Geest.

ROB VAN ESSEN

Inspiratie aan de Noordzee

‘Over gezichten hebben we snel een oordeel’

Bij kunstenaar Bruno van den Elshout draait het om wezenlijke ontmoetingen met mensen, ideeën en werelden. In een tijd waarin ontwikkelingen in een versneld tempo plaatsvinden, zoekt hij naar rust, ruimte en onverdeelde aandacht. Wat bezielt hem in zijn werk?

In een ontmoeting valt van alles te beleven, het is als een reis’, vertelt Bruno van den Elshout. We zitten in de tuin van zijn gedeelde studio aan de Zoutmanstraat, Kunstzaal De Bron. Er staan bloeiende narcissen op tafel, de frisheid van de lente is voelbaar in de atmosfeer en in onze ontmoeting. En dat is precies waar zijn kunst over gaat.

Met zijn vorig jaar begonnen project *Een nieuwe maandag* start hij elke week met een wandeling van zijn huis naar zee en weer terug. Ieder die dat wil, kan met hem meewandelen. Hij raadt medewandelaars aan om de dag vrij te houden ‘om jezelf een plezier te doen’. In een haastige wereld zoekt hij naar rust, ruimte en onverdeelde aandacht. ‘We worden zo makkelijk afgeleid, met de opdringerige geluiden van de smartphone bijvoorbeeld. Dat versplintert de aandacht. Deze coronatijd werpt ons terug op existentiële vragen. Hoe geef ik zin en betekenis aan wat ik doe? Welke vorm en rituelen helpen me daarin?’

Vliegtuig

‘Mijn projecten ontstaan vanuit vragen die ik mijzelf stel. Ik kijk naar de wereld en zie hoe

Zelfportret uit *Whatever the Weather*.

alles zich in een versneld tempo ontwikkelt. Dient die versnelling het leven en wat is er nodig om hier met ons volle bewustzijn mee om te gaan? Rust en ruimte zijn nodig, maar hoe kan ik dat zichtbaar en deelbaar maken?

Het was mijn toen nog tweejarige zoon Lasse die mij de richting wees. Wij waren aan het strand, het was zo’n dag waarop de zee en de lucht in elkaar overlopen. Aan de vage horizon was een schip zichtbaar. Lasse riep: ‘Kijk een vliegtuig!’ Toen besepte ik dat de verre horizon voor mij de rust en ruimte vertegenwoordigt die we nodig hebben. Zo ontstond het project *New Horizons*. Een jaar lang fotografeerde ik ieder uur hetzelfde uitzicht. Dat is uitgemond in een kunstwerk-in-boekvorm. De horizon is voor mij de plek waar hemel en aarde samenkomen en dat heeft een belofte in zich. Maar je zou evengoed kunnen beweren dat de horizon een scheidslijn of zelfs een gevecht tussen hemel en aarde is. Dat is ook waar.’

Na het gesprek laat hij mij zijn nieuwste foto-boek *Whatever the Weather* zien, waarvan er nog maar één is gedrukt: portretten van 144 mensen met wie hij een dag gewandeld heeft.

De foto’s zijn op ooghoogte gemaakt tegen de achtergrond van de Noordzeehorizon. Bij het kijken naar een van de portretten is het alsof ik contact maak met een ander mens die ik nog nooit heb ontmoet, maar die mij recht aankijkt. De naakte schouders, de blik in de ogen: het beeld roept een wereld in mij op. Bruno vertelt: ‘Over gezichten hebben we snel een oordeel. We vinden veel van hoe mensen eruitzien. Maar daar is de ontmoeting niet mee geholpen. Als je met een oordeel kijkt, ben je niet meer benieuwd naar wat er in die ontmoeting valt te beleven.’

Wat dagen na deze ontmoeting in mij naborelt: het gaat in zijn kunst om de naaktheid van het bestaan, om wat wezenlijk is en dienend aan het leven. Uitzichten en gezichten ontdaan van opsmuk. Het roept een bijbels beeld bij me op: *God laat zich niet zien in de storm en het onweer, maar komt voorbij in het suizen van een zachte bries.*

GREET KAPPERS

INFO: PHOTOLOGIX.NL EN NEWHORIZONS.AHEAD.NL

Monument voor omgekomen en vergeten vluchtelingen

Van de 7,7 miljard mensen op aarde zijn 80 miljoen mensen vluchteling. Een kleine groep waagt in gammele bootjes vanuit Afrika de oversteek over de Middellandse Zee naar Europa. Sinds 2017 herdenkt een groep Haagse kerken en stichtingen met Allerzielen (november) op de hoek van de Hofvijver en de Lange Poten de omgekomen bootmigranten. Sjaak de Boer, pastoor bij de rooms-katholieke Church of Our Saviour, vond het tijd voor een bijpassend monument: ‘Vele landen kennen al het monument voor de onbekende soldaat. Hoe mooi zou het zijn om een monument te hebben voor al degenen die op de vlucht moesten slaan voor onrechtvaardigheid.’

Hulporganisatie Cordaid schreef een prijsvraag uit voor zo’n monument. Eind april is het winnende, bronzen beeld van Linette Dijk onthuld in de tuin van de Church of Our Saviour. Dit is een strategische, zichtbare plek: de kerktuin staat midden tussen het nieuwe parlamentsgebouw en paleis Huis ten Bosch in.

Voor het beeld, dat Dijk *The hollow men* genoemd heeft, haalde zij onder meer inspiratie uit het gelijknamige gedicht van T.S. Eliot. ‘Het is een mensfiguur die onderweg is’, zegt ze erover. ‘Maar wie zijn die lege mensen? Zijn dat degenen die verdwenen zijn, of degenen die dat hebben laten gebeuren?’

Loosduinse Adrienne Vooijs over haar dichtelijke inspiratie:

‘Als iets mijn hart raakt, komen de zinnen vanzelf’

Soms wordt ze wakker met een nieuw gedicht in haar hoofd. Daarom ligt er altijd een blocnote naast haar bed. ‘Je verzint het niet, het komt.’

Adrienne Vooijs (52) is geboren in Scheveningen, bracht haar jeugd door in het Westland en woont nu in Loosduinen, waar ze betrokken is bij de Abdijkerk. Een paar keer per jaar geeft ze daar workshops, getiteld ‘Dichter bij dichten’.

Momenteel liggen de workshops stil, maar Adrienne staat te trappelen om, zodra het kan, weer aan de slag te gaan. Voor de workshops bedenkt ze een thema en geeft ze de aanwezigen een opdracht die de verbeelding prikkelt. Bij het thema ‘verbinding’ ligt er bijvoorbeeld een touwtje op tafel. De vraag is dan: wat kun je hiermee aan elkaar verbinden? Zo ontstaan er zinnen en woorden en uiteindelijk een gedicht. De deelnemers zijn

‘Een goed gedicht geeft openingen, maakt ruimte’

vaak verbaasd over hun ‘product’, terwijl ze soms eerst zeggen: ‘Het is niks hoor.’ Ze stellen zich kwetsbaar op en zo komt er een toegang tot hun ziel. Deze ‘gouden avonden’ hebben een helend effect, merkt Adrienne. Ook komt er soms talent bovendien waarvan mensen niet wisten dat ze het in zich hadden. Dat tilt hen op.

Prachtig cadeau

Hoe haar eigen gedichten ontstaan? ‘Af en toe word ik wakker met een gedicht. Blijkbaar ben ik daar ’s nachts mee aan het werk geweest. Er ligt daarom altijd een blocnote naast mijn bed. Af en toe is er een aanleiding. Als iets mij bezighoudt en mijn hart raakt, dan komen de zinnen

Adrienne Vooijs: ‘Het is een gave om woorden door te geven die andere mensen kracht geven.’

vanzelf. Een gedicht kan ook geboren worden door een thema bij een dichtwedstrijd. Soms krijg ik een opdracht, bijvoorbeeld als er iemand is overleden. Het is een gave om woorden door te geven die andere mensen kracht geven. Dat geeft mij heel veel voldoening. Ik kan daarom geen oppervlakkige gedichtjes schrijven. Ze zijn vaak diep en serieus en raken aan ingrijpende ervaringen. Meestal hou ik me niet aan rijmschema’s en ritmes. Je verzint het niet, het komt. Als ik het resultaat bekijk, denk ik: dit was een prachtig cadeau.’

‘Ik ga uit van een alomvattend Christusbewustzijn. In ieder mens is het goddelijke aanwezig, maar niet iedereen is zich daarvan bewust. Dit “hogere zelf” kan op allerlei manieren naar buiten komen, zoals wanneer je vanuit je hart zingt. Ook mijn gedichten vinden daar hun oorsprong. Dit doet “de ziel” in mij. Met gedichten kun je het onzegbare zeggen. Door de woordkeus zitten er meerdere lagen in. Neem het woord “zee”. Je kunt de letterlijke zee voor je zien, maar ook je levenszee. Aan de oppervlakte

Ongetart

En zelfs al woedt er buiten een onbekende storm die zicht op wat er is ontnemt en afleidt van het ware de mens die voortgaat en beleeft

ja zelfs wanneer de golven woest zijn de wind te sterk voor lucht en licht een horizon verborgen blijft en angst regeert de mens die voortgaat en beleeft

dan nog beklift de rust van binnen een uitzicht verankerend in mijn hart vertrouwen dat het goed gaat komen geen zee te hoog geen wind onstuimig mijn rots ligt in een kalme zee voorlopig ongetart.

ADRIENNE VOOIJS

kalm, maar daaronder woelig. Een goed gedicht geeft openingen, maakt ruimte. De kracht van poëzie is dat je met weinig woorden veel kunt zeggen. Heel compact kun je een boodschap versterken. We zitten nu in een bijzondere periode, waarin inkeer, onrust en ook verdriet hand in hand kunnen gaan. Want deze tijd geeft bezinning en laat je ervaren dat je kracht vanbinnen zit.’

JAN VAN DER WOLF

Diensten en tijdstippen veranderen in coronatijd soms op het laatste moment. Ook moeten kerkgangers zich soms aanmelden voor een dienst. Raadpleeg vooraf de website van de kerk die u wilt bezoeken. De sites staan op: kerkdenhaag.nl/adressen.

Rooms-Katholieke kerken

Parochie Maria Sterre der Zee Info: rkdenhaag.nl
Centrum. Jacobus de Meerdere-kerk, Parkstr. 65a. Zo: 10.15 en 12.45 u. 13/5 10.15, 12.45, 24/5 10.15, 12.45
Schilderswijk. Marthakerk, Hoefkade 623. Za 19 u. Zo. 9.30 u., 13/5 11u
Haagse Hout. Paschaliskerk, Wassenaarseweg 53. Zo. 11 u.
Bezuidenhout. OLV van Goede Raad, Bezuidenhoutseweg 153. Woe. 12.30 u.
Marlot. Onbevlekt Hart van Maria, Bloklandenplein 15. Za 17 u. Zo. 9.30 u. 13/5 10.30 24/5 10.30
Zeeheldenbuurt. Ignatiuskerk, Elandstr. 194. Zo. 11u.13/5 11u
Regentessekwartier. Agneskerk, Beeklaan 188. za. 20 u. en zo. 10 u. om de week Spaans of Nederlands. 13/5 10u
Scheveningen. Antonius Abtkerk, Scheveningseweg 233. Zo. 10 u. 13/5: 10 u.
Parochie De Vier Evangelisten Info: rkparochiedevierevangelisten.nl
Valkenbos. Titus Brandsmakerk, Kamperfoeliestr. 279. Vrij. 10 u. Zo. 10:30 u.
Loosduinen. Kerk Maria van Eik & Duinen, Loosduinse Hoofdstr. 4. Di. 10 u. Za. 17 u. (even maanden). Zo. 10 u.
Waldeck/Kijkduin. Pastoor van Arsker, Aaltje Noorderwierstr. 4. Do. 10 u. Vrij. 9 u. Za. 17 u. (oneven maanden). Zo. 10:30 u.
Leyenburg. Emmauskerk, Leyweg 930. Za. 13 u. Zo. 10 u.
Diverse Rooms-Katholieke kerken
Den Haag, De Zinnen, Chr. Triumfatorkerk ma 18.15 avondgebed
Rijswijk. Bonifatiuskerk, van Vredenburgweg 69. Zo. 11 u. Kerk van Benedictus en Bernadette, Sir Winston Churchillaan 372. Zo. 9:30 u.
Deutsch. Badhuisweg 35a. Zo. 10:30 u. English. Bezuidenhoutseweg 157. Zo. 10 en 17:30 u. Français. Stoeplaan 4, Wassenaar. Zo. 17 u.

Kerken met vaste voorgangers

Anglican Church Ary van der Spuyweg 1. Zo. 8:30 u. Heilig Avondmaal. Zo. 10:30 u. Contemporary & Traditional (Holy Communion) Service, 4de zo. Anointing & Prayer for Healing. Zo. 17 u. Wellspring Service, 4de zo. Choral Evensong.
American Protestant Church Esther de Boer van Rijklaan 1. 9:45 with praise band. 11:15 with organ and choir.
Oud-Katholieke Kerk Juffrouw Idastr. 7. Zo. 10 u. eucharistie, do 13/5 10u30 viering in par. Schiedam, zo 23/5 Hoogfeest Pinksteren. Juni zo 10u eucharistie
Exoduskerk Beresteinlaan 263. Zo. 10 u.
Vredekerk Maartensdijklaan 126. Arabisch: za. 19 u. Nederlands: zo. 10:30 u.
Baptistengemeente Vier Heemskinderenstr. 91. Zo. 10 u.
Leger des Heils Ambachtsgaarde 198. Zo. 10:30 u. met muziekkorps.
Apostolisch Genootschap Loevesteinlaan 170. Zo. 9:30 u. met zang en muziek. apgen.nl
Zevendedagsadventisten Robijnhorst 197. Za. 10 u. bijbelstudie, 11 u. dienst.
Quakers Stadhouderslaan 8. Zo 10:30 u. stille samenkomst.

Symbolen: met cantorij, muziek etc; **X** geen dienst; * zie website van de kerk; voorganger met preekconsent; kerkelijk werker; proponent (ds i.o.); missionair pionier

Kerken van de Protestantse Kerk Nederland (PKN)

Kerkgebouwen	Tijd	2 mei	9 en 13 mei, Hemelvaart	16 mei	23 mei, Pinksteren	30 mei	6 juni	13 juni	20 juni	27 juni
Lukaskerk Om en Bij 2.	10.15	ds Fokke Fennema	ds Folly Hemrica, 13/5 Lutherse kerk	ds Christiaan Donner	ds Jannet van der Spek	>Lutherse kerk	ds Jannet van der Spek	ds Folly Hemrica	ds Esther Israël, kringviering	ds Jannet van der Spek
Duinzichtkerk V. Hogenhoucklaan 89	10.00	ds Frederik van Harten	ds Olivier Elseman, 13/5 dr Ad van Nieuwpoort	ds Jaap van den Akker	dr Ad van Nieuwpoort	dr Ad van Nieuwpoort	ds Jacob Korf	dr Ad van Nieuwpoort	dr Ad van Nieuwpoort	dr Ad van Nieuwpoort
Christus Triumfatorkerk Julia v. Stolberglaan 154	10.00	ds Murielle van Diepen	ds Janneke Nijboer, 13/5 ds Suzan ten Heuw	à Duinzichtkerk	ds Jaap van den Akker	ds Jaap van den Akker	ds Jaap van den Akker	ds Berit Bootsma	ds David Schiethart	ds Jaap van den Akker
Pax Christikerk Vlamburg 2	10.30	ds Peter Bakker	ds Peter Bakker, HA. 13/5, missionair platform	ds Tim van Iersel	ds Peter Bakker	ds Geertje Bakker	ds Peter Bakker	ds Peter Bakker	ds Jantine Veenhof	ds Gerben van Manen
De Oase Van Meursstraat 1	10.00	ds S. Visser	X	ds A. Sterrenburg	ds Dennis Verboom	ds Fokke Fennema	ds Jantine Veenhof	X	ds A. van der Wel	R. Gorter
Marcuskerk Jan Luykenlaan 90	10.00	ds Jantine Veenhof	ds Reinoud Koning. 13/5, ds Jantine Veenhof	ds Stanley Tjahjadi	ds Jantine Veenhof	ds Martijn de Jong	ds Nico de Bok	ds Jantine Veenhof	ds Dick Groenendijk	ds Jantine Veenhof
Bergkerk Daal & Bergselaan 50 A	10.00	ds Martine Nijveld	ds Casper van Dongen	ds Tom Fossen	ds Martine Nijveld	dr Paul Sanders	Sity Smedinga	dr Paul Sanders	ds Saskia Wevers-van der Feltz	ds Martine Nijveld
Maranathakerk 2e Sweelinkstr.156	10.30	ds Bert Kuipers	ds Martine Nijveld	ds IJjo Akkerman	ds Axel Wicke	ds Erika van Gernerden	Mark van der Laan	ds Martine Nijveld	Jenne de Haan	ds Casper van Dongen
Noorderkerk Schuijstr. 9-11	10.00	ds Casper van Dongen	ds Karl van Klaveren	ds Jaap van der Meent	ds Geertje Zomer	*	ds W. van der Hoeven	ds Pieter Lugtigheid	ds Geertje Zomer	ds Henk van Laren
Bosbeskapel Bosbesstr. 5	10.00	ds Martin Koster	13/5 S. den Hollander	ds W. Jansen	ds Martin Koster	ds David Schiethart	ds Martin Koster	J. Vree-van Dongen	ds Martin Koster	J. Vree-van Dongen
Abdijkerk Willem III-str. 40	10.00	ds Wietske Verkuyl	ds Fokke Fennema. 13/5, ds Michiel Aten	ds Martin Koster	ds Wietske Verkuyl	ds Henk Joziase	*	ds Jan Eerbeek	ds Nel van Dorp	ds Wietske Verkuyl
Shalomkerk Vrederustlaan 96	10.00	ds David Schiethart, S&T	ds Nel van Dorp	ds Antoinet Deuzeman	ds David Schiethart	ds Klaas Wigboldus, S&T	ds Olivier Elseman	ds David Schiethart	ds Fokke Fennema	ds David Schiethart, S&T
Bethelkerk Scheveningen J. Kokstr.173	10.00 17.00	ds Gerco Lock	ds Anneke van Mansum-Hoogenboezem. 13/5, ds Gerco Lock	ds Nel van Dorp	ds Gerco Lock	ds Gerco Lock	ds Gerco Lock, HA	ds Wim Scheltens	Jacinta Swieb	ds Gerco Lock
Oude Kerk Keizerstr. 8	10.30	ds Barend Weegink	ds A. Groen. 13/5, ds Barend Weegink	ds A. van der Plas	ds Barend Weegink	ds G. v.d. Hout	ds Barend Weegink	ds Pieter Stam	ds Barend Weegink	ds D. Heikoop
Nieuwe Badkapel Nieuwe Parklaan 90	10.00	ds Charlotte van der Leest	ds Jacob Korf. 13/5, ds Bert Kuipers	ds Dirk-Jan Thijs	ds Charlotte van der Leest	ds Charlotte van der Leest	ds Dick Schinkelshoek	ds Charlotte van der Leest	ds Charlotte van der Leest	Mark van der Laan
Pr. Julianakerk Tesselsestr. 6	10.00	ds H. de Graaf	A. van der Steen, evangelisatiedienst. 13/5, ds Dirk-Jan Thijs	A. van der Steen	ds Dirk-Jan Thijs. 24/5, ds Ton Christ	ds P. de Jong	ds Dirk-Jan Thijs HA	ds B. van Vreeswijk	ds Sjaak van den Berg	ds Wim Scheltens
De Toevlucht Laan v. Hoornewijk 140	10.00	ds Attie Minnema, S&T	ds Rob van Essen. 13/5, ds Attie Minnema	ds C. de Rooij	ds Attie Minnema	ds Attie Minnema	ds Jan Eerbeek	ds P. Matze	ds Jaap van der Meent	ds Axel Wicke
Bethlehemkerk Laan v. Meerdervoort 627	10.00 16.30	ds J. de Pater ds C. Bijl	ds A. Visser. 13/5, ds Bert Karel Foppen ds P. Visser	A. van Hees ds Bert Karel Foppen	ds Bert Karel Foppen ds J. van Trig	ds A. Jonker ds Bert Karel Foppen	ds Bert Karel Foppen ds P. Baas	ds Bert Karel Foppen	ds C. Hoogen-doord ds Bert Karel Foppen	ds J. van Rump ds Bert Karel Foppen
Houtrustkerk Beeklaan 535	10.30	ds Karl van Klaveren	ds Alex van Ligten	ds Karl van Klaveren	ds Nienke van Dijk	Geeske Hovingh	ds Karl van Klaveren	ds Heleen Joziase	ds Karl van Klaveren	ds Alex van Heusden
Kloosterkerk Lange Voorhout 2	10.00	ds Barbara de Beaufort	ds Marja Flipse, HA. 13/5, Rienk Lanooy	ds Rienk Lanooy	ds Marja Flipse	10.30 ds Rienk Lanooy, cantate	ds Sophie Hofstede	ds Rienk Lanooy	ds Ranfar Kouwijzer	10.30 ds Marja Flipse cantate
Ev. Lutherse Gem. Lutherse Burgwal 9	10.15	ds Wout Huizing	ds Jannet van der Spek. 13/5, ds Lydia Penner	ds Wilna Steenbergen	naar Lukaskerk	ds Marianne van der Meij	ds Hanneke Allewijn	ds Jannet van der Spek	*	>Lukaskerk
Église Wallonne Noordeinde 25	10.30	Jan la Grouw	pasteur Hartman Out, Sainte-Cène NL	Jan la Grouw	pasteur Hartman Out	pasteur R. Bennahmias	pasteur Hartman Out	pasteur Hartman Out	pasteur Hartman Out	Jan la Grouw
Koningkerk Br. Ingenhoeslaan 4 Voorburg	10.00	ds Els van der Wolf-Kox (gebarentolk)	ds Jan van der Wolf	ds Els van der Wolf-Kox (gebarentolk)	ds Jan van der Wolf	oecum. werkgroep	ds Els van der Wolf-Kox (gebarentolk)	ds Jan van der Wolf	ds Els van der Wolf-Kox (gebarentolk)	ds Jan van der Wolf
Église Wallonne Noordeinde 25	10.30	X	pasteur Hartman Out	X	pasteur Hartman Out	pasteur Hartman Out	pasteur Hartman Out	pasteur Karel Blei		
Koningkerk Br. Ingenhoeslaan 4 Voorburg	10.00	ds Els van der Wolf-Kox	ds Els van der Wolf-Kox	21.30 ds Els van der Wolf-Kox	ds Els van der Wolf-Kox met doventolk	ds B. van Drongelen	ds H. de Leede	ds Jan van der Wolf		

Overige kerken

Kerkgebouwen	Tijd	2 mei	9 en 13 mei, Hemelvaart	16 mei	23 mei, Pinksteren	30 mei	6 juni	13 juni	20 juni	27 juni
Deutsche Ev. Gem. Bleijenburg 5	10.30	Pfr Thomas Vesterling	Pfr Thomas Vesterling	Pfrin Margit Gill	Pfr Thomas Vesterling	Pfr Thomas Vesterling	Pfr Thomas Vesterling	Pfr Thomas Vesterling	Pfr Thomas Vesterling	Pfr Thomas Vesterling
Doopsgezinde Gem. Paleisstr. 8	10.30	ds Margreet Eberwijn	ds Marijn Vermet	ds Coos Wentholt	ds Marijn Vermet	themadienst	ds Marijn Vermet	ds Rik Wagenaar	ds Marijn Vermet	themadienst
Ev. Broedergem. Hernhutters Chasséstr. 1	10.00	zr Christine Welschen	E.J. Stam, 13/5 14u zr Christine Welschen	zr Christine Welschen	zr Christine Welschen	zr Christine Welschen	zr Christine Welschen	zr Christine Welschen	Prosisa	zr Christine Welschen
Haagse Dominicus Th. Swenckestr. 30	10.30	Thema 'Brood', Henk Baars	X	Thema 'Licht', Ad de Gruijter	X	X	Thema 'Water', Henk Baars	X	Thema 'Dag v.d. vluchteling', Marie-Thérèse van der Loo	X
Indon. Ned. Chr. Kerk, Marcuskerk Jan Luijkenlaan 92	14.00	ds Stanley Tjahjadi	br Michael Patawala. 13/5, ds Stanley Tjahjadi	ds Johannes Linandi	zr Betty Tjipta Sari	br Nico van Splunter	ds Johannes Linandi	zr Betty Tjipta Sari	ds Johannes Linandi	ds Hendri Sendjaja
Ekklesia Brouwersgracht 2-k, in steeg door hek	11.00	X	Thema 'Mens durf te leven'	X	Pinksteren	X	X	Zomerviering	X	X
Kruispuntgem. Hofzichtlaan 115	11.00	ds Roel de Meij Mecima	13/5, ds Joop Zuur	ds Fokke Fennema	ds Joop Zuur	X	br Hans Koster	X	ds Roel de Meij Mecima	X
Remonstrantse kerk Laan v. Meerdervoort 955	10.30	ds Reinhold Philipp	ds Marthe de Vries	André Meiresonne	ds Reinhold Philipp	ds Martijn Junte	ds Reinhold Philipp	ds Jan Berkvens	ds Reinhold Philipp	ds Jan van Aller
Geref. Kerk Vrijgemaakt Duinkerstr. 1	10.00	ds Jasper Klapwijk	ds Maarten Boersema	ds Peter Strating	ds Jasper Klapwijk	ds Bart Noort	Petra de Nooij	ds Jasper Klapwijk	ds Bart Noort	ds Arnout Francke

Cantatediensten in coronatijd

‘Het is intiemer, raakt meer’

Zingen en musiceren in een vrijwel lege kerk, terwijl die voorheen bomvol zat. Voor de maandelijkse Bachcantatediensten in de Kloosterkerk gooide dirigent Jos Vermunt de programmering om, zodat Bachs muziek weer kon klinken. ‘Het is totaal anders, maar niet minder.’

Tot vorig jaar maart voerde dirigent Jos Vermunt maandelijks met zijn koren en orkest in de Kloosterkerk een Bachcantate uit. ‘Het zijn geen diensten met een concert, maar de cantate maakt wezenlijk onderdeel uit van de kerkdienst’, licht hij toe.

‘Even uitproberen: blijven we zitten of gaan we staan?’

Cantatediensten met een koor, zoals die al bijna zestig jaar in de Kloosterkerk gehouden worden, zitten er door corona echter niet in, dus Vermunt moest op zoek naar alternatieven: ‘Het uitgangspunt was altijd een cantate met een flink openingskoor; interessant voor de koorzangers. Voor het eerst in mijn carrière schoof ik nu de koorcantates terzijde en verdiepte ik me in de solocantates.’

Aangepast aan de versoepelingen dan wel beperkingen klonken er verschillende solocantates – met gezongen aria’s door professionele solisten – maar ook cantates met naast aria’s een slotkoraal, gezongen door vier of acht gelukkige amateurzangers uit de koren.

Intiëmer en intenser

‘Het vraagt technisch veel van de koorzangers’, stelt Vermunt. ‘Vanwege de coronarichtlijnen staan ze ver uit elkaar. Ze moeten hun partij dus heel goed kennen en kunnen niet af en toe even tegen de buurvrouw aanleunen. Daarbij is het door de afstand moeilijker om een goede samenklank te vormen.’

Ook wordt het publiek gemist: ‘Normaal gesproken repeteer je met elkaar en werk je toe naar de uitvoering tijdens een concert of cantatedienst. Dan komt alles bij elkaar en ontstaat er vaak een energieke eenheid tussen musici en publiek. Nu is alles veel kleiner, zoals het hele leven kleiner is

De Kloosterkerk tijdens een Bachcantate in maart.

geworden. We voeren de cantates met veel minder mensen uit. Tegelijk wordt het op een bepaalde manier ook hechter, intenser. Voor corona zat mijn agenda in de passietijd bijvoorbeeld bomvol. Nu was er alleen de dienst op Palmzondag, waarin we delen uit de *Johannes Passion* uitvoerden. Het is totaal anders, maar niet minder. Het is intiëmer; het raakt meer.’

Zuurstofader

Hoboïste Hilje van der Vliet van het Residentie Bachorkest speelt vaak mee met de cantatediensten. In het najaar, toen de meeste kerken weer teruggingen naar dertig bezoekers, kreeg ze een mail met ‘cantate oktober’ als

onderwerp. Ze zag de bui al hangen: weer iets dat niet doorgaat. Maar tot haar verrassing was het anders. Het kerkbestuur had ervoor gekozen om maar twintig kerkzangers te ontvangen, zodat de overige tien plaatsen voor de musici waren: ‘Dat vond ik zo geweldig, dat ze de cantatediensten belangrijk genoeg vonden om door te laten gaan. Ze voorzien ook echt in een behoefte; dat zie je aan het hoge aantal streams. Ook voor mezelf is het belangrijk; in het afgelopen jaar was het een van mijn zuurstofaders.’

Hoe vindt ze het om zonder of voor weinig toehoorders te spelen? ‘De eerste keer was heel gek, maar het wende snel, net als de camera’s. Het was even

uitproberen: blijven we zitten, gaan we staan? Normaal zijn we met meer orkestleden en dan is het logischer om te zitten, maar we waren er vrij snel achter dat we nu beter kunnen staan; dat oogt veel actiever. Daar experimenteer je één of twee keer mee en dan vind je een modus. Natuurlijk is het allemaal anders, maar je weet dat er heel veel mensen meekijken. En ik vind het heerlijk om te kunnen spelen.’

IRNA VAN DER WEKKE

Cantates van Bach

Johann Sebastian Bach (1685-1750) schreef ruim tweehonderd kerkelijke cantates, bedoeld om tijdens de kerkdienst ten gehore te brengen. De cantates zijn composities voor koor en/of solisten met instrumentale begeleiding, en duren ongeveer twintig minuten. De meeste Bachcantates bestaan uit een openingskoor, gevolgd door een aantal recitatieven, aria’s en een slotkoraal. Er wordt geen verhaal verteld, maar gereflecteerd op een les of gebeurtenis uit de Bijbel, gerelateerd aan de lutherse kalender van het kerkelijk jaar.

De Bachcantates in de Kloosterkerk worden uitgevoerd door het Residentie Bachorkest en afwisselend het Residentie Bachkoor en het Residentie Kamerkoor, onder leiding van Jos Vermunt. Elke laatste zondag van de maand, behalve in juli, is er vanaf 10.30 uur een cantatedienst. De diensten worden momenteel live gestreamd en zijn terug te zien via het YouTube-kanaal Stichting Kloosterkerk. Scan de qr-code.

streamd en zijn terug te zien via het YouTube-kanaal Stichting Kloosterkerk. Scan de qr-code.

COLOFON

KERK IN DEN HAAG MAANDBLAD
WWW.KERKINDENHAAG.NL WEBSITE

Mei/juni 2021, Jaargang 24, nr. 236

Uitgave van de Protestantse Kerk Den Haag, de Evangelisch-Lutherse Gemeente Den Haag, de Gereformeerde Kerk van 's-Gravenhage Oost en de Rooms-Katholieke parochies Maria Sterre der Zee en De Vier Evangelisten.

Contact: redactie@kerkinderhaag.nl
Tel. 06 123 130 53
hoofdredactie@kerkinderhaag.nl
Tel. 06 4626 69 64
Parkstraat 32, 2514 JK Den Haag

Redactie: Greet Kappers (hoofdredacteur), Irna van der Wekke (tekstredactie), Robert Reijns (eindredacteur), Henk Baars, Henriëtte Boerma, Rob van Essen, Hans Hemmes, Shari van den Hout, Rienk Lanooy, Tom Mikkers, Jan van der Wolf.

Vormgeving: Pieter van Schouwenburg

Druk: Opmeer Drukkerij bv
Website: ISIMedia, isimedia.nl

Advertenties:
kerkinderhaag.nl/adverteren
adverteren@kerkinderhaag.nl
06 123 130 53 (Robert Reijns)

Los postabonnement:
€ 22,50 per kalenderjaar (10 nummers).
Opgave: info@kerkinderhaag.nl
Giften: IBAN NL35 INGB 0007 7749 10

OPROEPEN

Penningmeester

De organisatie van de cursus Theologische Vorming voor Geïnteresseerden zoekt met spoed een nieuwe penningmeester. Het bestuur vergadert vijf keer per jaar. Informatie bij mevrouw A. van Duijn (secretaresse), w.van.duijn1@kpnplanet.nl.

Bestuursvoorzitter

De Kleur-kerk in het Valkenboskwartier zoekt een nieuwe bestuursvoorzitter die de doelstelling van de kerk onderschrijft: ‘Christus zichtbaar maken’ met geestelijke en praktische hulp. Het betreft een vrijwilligersfunctie. Informatie bij pastor Marcel van Dam, kleurkerk@gmail.com.

VACATURE

Stek, de uitvoeringsorganisatie van de Protestantse Kerk Den Haag, zoekt een nieuwe

ASSISTENT CONTROLLER

Het betreft een betaalde functie voor 32 uur per week. De medewerker gaat aan de slag in het financieel-administratieve team van Stek, dat opereert voor de Protestantse Kerk, Diaconie en een aantal kleinere organisaties.

Meer info

Videoserie: geloof en leven

De Rijswijkse rooms-katholieke parochiefederatie Vlietstreek heeft een grote serie video's gemaakt over de combinatie tussen geloof en leven. Inspiratiebron is de sociale leer van de Rooms-Katholieke Kerk. In de serie brengt diaken Pier Tolsma vanuit verschillende locaties in Rijswijk en Den Haag onderwerpen aan de orde als: economie, vrede en verzoening, arbeidsverhoudingen, eigendom, zorg voor de schepping, actualiteiten. Scan de code voor de serie.

PERSONALIA

Tom Kouijzer

Tom Kouijzer (32) werkt sinds kort voor de Rijswijkse parochiefederatie Vlietstreek. Hij is priester van de Sociëteit van Maria (Paters Maristen), een van oorsprong Franse congregatie. Na zijn intrede in 2011 doorliep hij een internationaal vormingsproces in Engeland, Nieuw-Zeeland, Italië en Ierland.

Bernard van Vreeswijk

Bernard van Vreeswijk wordt deze zomer de nieuwe predikant van de Scheveningse Prinses Julianakerk. Ruim twaalf jaar was hij predikant bij de Hervormde Gemeente te Hattem. Hij is daarnaast voorzitter van de Hervormd Gereformeerde Jeugdbond.

Eurovisie Songfestival met KDH-redacteur Tom Mikkers

Tussen 18 en 22 mei vindt in Rotterdam het Eurovisie Songfestival plaats. ‘Open Up’ is het motto. KDH-redacteur en predikant Tom Mikkers doet voor NPO Radio 1 verslag van de halve finales. Met Hijlco Span schreef hij het boek *Hallelujah Eurovision, de magie van het songfestival*. Is er eigenlijk een verband tussen songfestival en geloof? Lees meer op kerkinderhaag.nl/songfestival

Opgelet: criminelen

Internetcriminelen geven zich in e-mails soms uit voor pastores om een gunst te verkrijgen. Laatst maakte pastoor Wim Bakker van de parochiefederatie Vlietstreek in Rijswijk dit mee. Wie op zo'n mail reageert, krijgt 'een zielig verhaal met het verzoek geld over te maken om te helpen bij een nood situatie'. Hij wil kerkzangers hiervoor waarschuwen.

Troubadour Martijn Breeman

Domela Nieuwenhuis

Dominee Ferdinand Domela Nieuwenhuis (1846-1919) was een van de grondleggers van het socialisme en anarchisme in Nederland. Hij woonde een tijdje in Den Haag (in het Malakkahoffje) en predikte in de Evangelisch-Lutherse kerk aan de Lutherse Burgwal tot hij zich bekeerde tot het atheïsme.

Domela Nieuwenhuis, herinner de tijd van hamers en sikkels, van klassen en strijd, met Troelstra en Vliegen voorop in 't gevecht, opruiende lied'ren van Eisler en Brecht. Maar dat was toen, da's allemaal voorbij, er klinkt geen gezang meer de eerste van mei.

Domela Nieuwenhuis, we zijn niet sociaal, men stemt liberaal nu of rechts-radicaal. De Mammon is machtig, hij drijft weer een wig, 't is God voor ons allen en ieder voor zich. Nee, eerlijk delen is er niet meer bij. Wat valt er te vieren de eerste van mei?

Domela Nieuwenhuis, 't is uit, naar ik vrees. Men spuwt op het graf van Vadertje Drees. De supermarkt oogst wat de landbouwer zaait en steeds wordt wie arm is een poot uitgedraaid. Geknecht door de consumptiemaatschappij. Ik denk dat het stil blijft de eerste van mei.

Domela Nieuwenhuis, het steekt als een dolk, maar zo werkt nu eenmaal de wil van het volk; dat huldigt de kruipers van 't Grootkapitaal en niemand die strijdt meer voor jouw ideaal. Wie vind je nu nog aan de linkerzij? Maar 'k zal aan je denken, de eerste van mei.

Wonderdagen voor kinderen in Oude Kerk Scheveningen

In de meivakantie is de Oude Kerk in Scheveningen zes dagen lang één groot speelparadijs voor kinderen van 6-12 jaar. Het is de eerste editie van 'Wonderdagen', een initiatief van Stichting Lereren Doen, Beleving Aan Zee en lokale ondernemers. Kinderen kunnen een eigen tas maken of aan de slag gaan met skateboards, graffiti en muziekinstrumenten. Er is professionele begeleiding. De wonderdagen zijn coronaproof.

MA. 3 T/M ZA. 8 MEI. OUDE KERK SCHEVENINGEN. DAGKAART € 7,50. INFO: LERENDOEN.ORG

VERSE THEOLOGIE

De conservator van Studenica

Nu reizen tot de digitale wereld is beperkt, gaan mijn gedachten tijdens het wandelen vaak onbewust naar plaatsen die ik ooit bezocht. De laatste weken denk ik regelmatig aan de Servische kloosters die ik twee jaar geleden samen met een vriendin bezocht. En dan denk ik altijd weer aan de conservator van Studenica.

Midden april 2019 kronkelden we door de bergen van Centraal-Servië naar het kloostercomplex van Studenica, beroemd vanwege zijn middeleeuwse fresco's. Na de zoveelste haarspeldbocht opende zich plots het landschap en verscheen het ommuurde kloostercomplex, eenzaam balancerend op een bergplateau. Het zag er verlaten uit. Geen auto's op de

leek enigszins verrast door onze aanwezigheid, maar opende welwillend de deur van de grote kerk en ging ons voor, het schemerige voorportaal in. Een tweede, lage, deur bracht ons in het zogeheten schip van de kerk. Overweldigd door de caleidoscoop van beelden en kleuren, keken we rond. De muren, het plafond, alles was beschilderd met fresco's.

parkeerplaats, restaurant en souvenirwinkel gesloten, zelfs geen monniken te zien. Net toen we ons afvroegen of we tevergeefs waren afgereisd, zagen we een man komen uit een zijgebouw. Hij

Onze begeleider – hij bleek conservator van het complex – ontpopte zich tot een geanimeerde gids. 'Wat vind je het mooiste fresco in Studenica?' vroeg ik hem uiteindelijk. Hij aarzelde geen

moment. 'Het zijn er twee, en die horen wat mij betreft bij elkaar.' Hij ging ons voor naar de afbeelding boven de deur tussen voorportaal en schip. Wijzend naar een fresco van de kruisiging, zei hij: 'De architectuur van dit gebouw symboliseert voor mij de weg van het geloof. Vanuit het voorportaal moet je bukken om via de lage deur naar het schip te komen. Je bukt dan letterlijk onder het kruis. Dit kruisigingsfresco boven deze deur symboliseert dat we in ons leven onvermijdelijk gebukt gaan onder verdriet en lijden. Maar als je de moed opbrengt om de deur door te gaan en je richt je op, dan zie je dit als eerste.' Met een weids gebaar wees hij naar het apsisfresco tegenover de deur: Jezus met open armen, verbeeld tegen een blauwe lucht van gemalen lapis lazuli. 'De opgestane Jezus die perspectief biedt in ons leven en ons lijden, die ons verwelkomt, thuis verwacht. Dat fresco, dat lapis lazuli-blauw, belichaamt voor mij de hoop van het geloof.'

In deze tijd, die mensen wereldwijd confronteert met de kwetsbaarheid van het bestaan, lees ik allerhande theologische duidingen van de coronapandemie. Sommigen beschouwen corona als straf van God, anderen als beproeving van hun geloof, weer anderen als 'bewijs' dat we in de eindtijd leven. Ik voel me soms wat ongemakkelijk bij al die theologische gretigheid om het kwaad en lijden te duiden.

Als dan tijdens mijn wandelingen door de velden de zon aan een strakblauwe hemel staat, moet ik weer denken aan de conservator van Studenica. Aan de twee fresco's die samen de weg van het geloof belichamen. Aan de lage deur onder het kruis. Dan richt ik mijn blik op en laat me – net als hij – inspireren door de lapis lazuli-blauwe lucht van de hoop.

MARTHA FREDERIKS, HOUGLERAAR STUDIE VAN HET WERELDCHRISTENDOM AAN DE UNIVERSITEIT UTRECHT

Striptekenaar Margreet de Heer over absurde humor:

'Als ik moet gniffelen, heb ik het juiste gevoel te pakken'

Nederlands eerste Stripmaker des Vaderlands, Margreet de Heer, is vanaf deze maand 'hofleverancier' van *Kerk in Den Haag*. Een gesprek over lolligheid en leedvermaak.

De Amerikaanse stand-upcomedian en jeugdpsycholoog Michael Pritchard (1945) zegt het graag: 'Je houdt niet op met lachen omdat je oud wordt, je wordt oud omdat je ophoudt met lachen.' Dit is een van de redenen voor *Kerk in Den Haag* om vaker strips en cartoons te plaatsen. Want humor is belangrijk, beaamt Margreet de Heer. Tussen 2017 en 2020 droeg zij de titel Stripmaker des Vaderlands en tekende ze veel over nationale feestdagen en voor het onderwijs. Nu ook voor KDH.

Margreet, waar teken je graag over?

'In 2007 begon ik met strips voor de filosofieclub van *Trouw*. Dat maakte me bekend bij een uitgeverij, waarvoor ik stripboeken heb geschreven over filosofie, de vijf grote godsdiensten, de wetenschappen, wereldheerschappij en liefde. Stuk voor stuk informatieve boeken met humor en een sterk autobiografisch karakter.'

Je tekent jezelf en je gezin vaak in strips. Waarom eigenlijk?

'Ik vind het belangrijk om kennis en enthousiasme over te dragen. Denk eens terug aan je favoriete docent van vroeger, of beeld je hem in. Waarschijnlijk zie je dan iemand voor je die enthousiast en met een vleugje humor nieuwe kennis koppelt aan jouw belevingswereld en levensvragen. Dat probeer ik met de autobiografische typetjes in mijn boeken ook en dat zorgt voor herkenbaarheid. Je leest over mijn kennismaking met grote filosofen en roemruchte wetenschappers, of hoe mijn liefdesrelatie de *seven-year itch*-crisis heeft doorstaan, of hoe ik – als happy

HET SPANNENDE LEVEN VAN EEN CARTOONIST

agnost met spirituele kantjes – het gesprek voer met grote profeten. Als ik typetjes teken, kan ik daarin helemaal opgaan. Dan neem ik automatisch hun houding en gezichtsuitdrukking aan. Vooral bij figuren die zich ergens over opwinden. Als ik daar dan bij moet gniffelen, heb ik het juiste gevoel te pakken.'

Wat vind je van kritische cartoons die agressieve reacties oproepen, zoals bij de cartoons van de profeet Mohammed?

'Aangezien iedereen zijn eigen gevoel voor humor heeft, kan het gebeuren dat iemands grap jou niet aanstaat. Laten we voor ogen houden dat vrije meningsuiting juridisch gezien gewoon mag. Of het aardig is om bijvoorbeeld je buurman expres boos te maken met een lelijke cartoon is wat anders. Ik zou het niet gauw doen, maar ik heb dan ook een leuke buurman. Parodie en satire, dus met een grap kritiek uiten,

moet kunnen. Toch vind ik dat het verschil tussen afbeelden en beleiden uit het oog is verloren. Toen ik aan het boek *Religie in beeld* tekende, ontdekte ik dat moslims – volgens hun bronteksten – Mohammed niet mogen afbeelden, maar niet-moslims mogen dat wél. Tegelijkertijd stelt de Koran dat moslims het beledigen van hun profeet niet hoeven te pikken. Dergelijke informatie wil ik op een beeldende, luchtige manier doorgeven, om daarmee hopelijk de angel uit de discussie te halen. Humor heb je in meerdere soorten. We lachen als iemand uitglijdt over een bananenschil, wat eigenlijk leedvermaak is dat opluchting brengt: blij dat het mij niet overkomt! Ik hou van absurde humor, waarbij zaken bij elkaar gebracht worden die niet bij elkaar lijken te horen, wat een twist creëert.'

Hoe kwam je op het idee voor de cartoon bij dit artikel?

'Het idee van op eieren lopen heb ik ook gebruikt in *Religie in beeld*. Het laat zien hoe ik er zelf als tekenaar in sta: ik probeer me bewust te zijn van vele zienswijzen en denk goed na voor ik mijn potlood op papier zet. Want voor je het weet, breekt er een eitje!'

ROBERT REIJNS

SCAN DE CODE VOOR CARTOONFILMPJES VAN MARGREET DE HEER.